

КОНСЕРВАТИВНЕ ТЛУМАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ: ВСЕСВІТНЬО-ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті розкрито зміст консервативного напрямку історико-філософської думки та методологічне значення для аналізу ключових моментів історії України. Доведено, що актуалізація антиутопічних тенденцій, за яких відбувається критика новітніх тоталітарних тенденцій з точки зору базових цінностей духовно-ментальної традиції українського етносу обумовлена низкою внутрішніх та зовнішніх чинників. В першому випадку йдеться про опозицію з боку консерватизму прогресистсько-соціалістичного напрямку української історії та історіософії представники якого продемонстрували очевидну нездатність теоретично обґрунтувати та безпосередньо очолити процес українського державотворення (насамперед йдеться про творчість М. Грушевського).

Причому, мається на увазі не тільки применшення в народницькому баченні історії ролі держави у процесах формування політичної нації, а й принципово хибне уявлення щодо природи влади як такої та нерозуміння значення авторитарних одноосібних форм політичної організації на етапі національно-визвольної боротьби. Звідсіля знаменитий автономізм та своєрідний геополітичний федералізм народницького соціалізму та трактування змісту історичної пам'яті українців як спогадів про виключно не войовничий український менталітет та антилідерський національний характер.

В глобальному ж плані консервативний поворот у цінностях та життєдіяльності став наслідком глибокої кризи неоліберального курсу з його претензіями на творення моделі глобалізму, за якої національні держави уже в найближчому майбутньому не будуть відгравати скільки-небудь суттєвої ролі в міжнародному житті, поступившись транснаціональним інститутам та агресивно космополітичним формам мислення.

Проте, як показано в статті, консерватизм українських мислителів часто межує з відверто реакційним трактуванням як всесвітньої, так і української історії як суспільних процесів, заснованих на архаїчних добуржуазних формах влади і культурі релігії. Як наслідок не тільки в творах Д. Донцова, а й найбільш знаного українського консерватора В. Липинського простежуються архаїчно-міфологічні уявлення щодо механізмів становлення національної держави. Згідно цих волюнтаристськи-ірраціональних базових засад українці мають недостатній державотворчий потенціал і потребують допомоги з боку передусім польської провідної верстви, асимільована частина якої буцімто проявила найбільшу активність у боротьбі за незалежну Україну. Як показано в дослідженні, в кінцевому підсумку подібний псевдоконсерватизм спрямований на викривлення історичної пам'яті українського етносу і породжує невиправдані ілюзії щодо антикризової ефективності архаїчних політичних та економічних інститутів, заснованих на ідеалізації середньовічних монархічних форм державництва, в тому числі у Речі Посполитій. Причому, як показано в статті, консервативна практика, спрямована на реалізацію хибного бачення української ментальності не меншою мірою несе відповідальність за поразку українській революції 1917-1920 років, аніж аналогічна теорія і практика Центральної Ради та Директорії.

Ключові слова: український консерватизм, реакційні ідеї В. Липинського, теорія загарбницького насильства, консервативний монархізм.

Conservative Interpretation of Ukrainian Historical Memory: World-Historical Context

The article reveals the content of the conservative direction of historical and philosophical thought and its methodological significance for the analysis of key moments in the history of Ukraine. It is proved that the actualization of dystopian trends, which criticize the latest totalitarian tendencies in terms of the basic values of the spiritual and mental tradition of the Ukrainian ethnic group is caused by a number of internal and external factors. In the first case, it is the opposition of the conservatism to the progressive-socialist direction of Ukrainian history and historiography, whose representatives demonstrated an obvious inability to theoretically substantiate and directly lead the process of Ukrainian statehood (primarily the work of M. Hrushevsky).

Moreover, it means not only the diminishing in the populist vision of the role of the state in the formation of a political nation, but also a fundamentally wrong idea about the nature of power as such and a lack of understanding of the importance of authoritarian individual forms of political organization at the stage of national liberation struggle. Hence is the famous autonomy and a kind of geopolitical federalism of populist socialism and the interpretation of the content of the historical memory of Ukrainians as memories of the exclusively non-militant Ukrainian mentality and anti-leadership national character.

Globally, the conservative shift in values and livelihoods is the result of a deep neoliberal crisis with its claims to a model of globalism in which nation-states will not play any significant role in international life in the near future, giving way to transnational institutions and aggressive cosmopolitan forms of thinking.

However, as the article shows, the conservatism of Ukrainian thinkers often borders on an outright reactionary interpretation of both world and Ukrainian history as social processes based on archaic pre-bourgeois forms of power and the cult of religion. As a result, not only in the works of D. Dontsov, but also in the works of the most famous Ukrainian conservative V. Lypynsky, archaic and mythological ideas about the mechanisms of formation of the nation-state can be traced. According to these voluntarist-irrational basic principles, Ukrainians have insufficient state-building potential and need help primarily from the Polish leadership, the assimilated part of which seems to have been most active in the struggle for an independent Ukraine.

As the study shows, such pseudoconservatism ultimately aims to distort the historical memory of the Ukrainian ethnic group and creates unjustified illusions about the anti-crisis effectiveness of archaic political and economic institutions based on the idealization of medieval monarchical forms of statehood, including the Polish-Lithuanian Commonwealth. Moreover, as shown in the article, conservative practice aimed at realizing the misconception of the Ukrainian mentality is no less responsible for the defeat of the Ukrainian revolution of 1917-1920 than similar theory and practice of the Central Council and the Directory.

Key words: *Ukrainian conservatism, reactionary ideas of V. Lypynsky, theory of aggression, conservative monarchism.*

Останнім часом в історіософських розвідках, присвячених вивченню творчого спадку найбільш відомих українських істориків-державників, все сильніше простежується ухил в апологію консервативної версії не просто фактичного матеріалу, а ідеалів державотворення, гідних збереження в

історичній пам'яті не тільки нинішнього, а й прийдешніх поколінь українців. Це обумовлено все більш гострим, особливо на тлі гібридної війни розв'язаної проти України Росією та стрімкої втрати нашою країною останніх залишків свого суверенітету, відчуттям необхідності піднесення ідеалів Гетьманату та княжої Київської Русі. Саме в консервативних державницьких ідеалах вбачається модель влади, здатної захистити державність, повернути захоплені території, нарешті дати гідну відсіч клептократично-плутократичним просхідним та прозахідним антинаціональним силам, які чомусь отримали узагальнено нейтральне визначення «олігархія».

Аналогічно, на тлі чергової, можливо вже останньої в українській історії Руїни, стрімкої втрати самих засад української ментальності та етноідентичності, все очевиднішим стає усвідомлення як мінімум граничної неактуальності автономістських та державно-децентралізаторських ілюзій українських істориків-соціалістів на чолі з М. Грушевським, які, не в останню чергу, саме через свій прогресистський інтернаціоналізм так і не змогли проявити себе гідними лідерами національно-визвольних змагань. Навпаки, у великій кількості публікацій уряд П. Скоропадського, якому чинили опір не тільки більшовики, а й очолювані соціалістами Центральна Рада та Директорія, буцімто проявив себе як по справжньому державотворча сила. Причому, перекладання головної провини за поразку спроби створити самостійну українську державу ще на початку ХХ століття пов'язується саме з історико-ідеологічними поглядами політичних лідерів соціалістично-автономістського крила українських провідників. Ось як описує позицію консервативних ідеологів типу В. Липинського та Д. Дорошенка (яку, все ж таки, намагається корегувати, виходячи з аналізу тогочасних історичних реалій) Я. Грицак: «Керівники Центральної ради і Директорії, твердила консервативна історіософія, припустилися низки смертельних помилок. Їхня провина полягала у соціалістичному експериментуванні, нерозумінні державницьких інтересів, свідомому відштовхуванні від управління

державними справами фахових досвідчених кадрів лише на тому ґрунті, що вони не були соціалістичними або за своїм походженням піднімалися вище селянства і інтелігенції. Єдиним світлим моментом в українській революції було гетьманування Павла Скоропадського. Але гетьманська держава впала під ударами української соціалістичної «гайдамачини» [1, с. 160].

Крім того, на тлі цілком передбачуваного краху неоліберальної (а по суті, неототалітарної) моделі глобалізму, ідеологи якої обіцяли подолання глобальних проблем сучасності уже в найближчому майбутньому та глибокої кризи формально-представницької демократії, яка також уже повинна була охопити практично всі країни, а насправді виявилась нездатною ані консолідувати західні держави, ані згуртувати їх на боротьбу з російським імперсько-теократичним, а також ісламським фундаменталістським «світовим тероризмом», всі сильніше і в західній історіософській та політологічній думці відчувається так званий «апдейт консерватизму», спроба повернення до традиційних цінностей та авторитарно-мобілізаційних форм відновленої нації держави на основі релігійних антипросвітницьких цінностей, що також гранично сприяє привабливості сприйняття нашого сучасного і майбутнього через призму описаного консерваторами агресивно-волютаристського, заснованого передусім на воєнній силі минулого» [2]. Отже йдеться навіть не про update буквально — оновлення, а відтворення, радикальний поворот до культу традиції як гарантії стабільності і, водночас, войовничості етносу у своїх національно-визвольних змаганнях. Не дивно, що саме проблематика історичної пам'яті знаходиться в центрі уваги консервативного напрямку історіософської думки: «Метою “осмислюючого” погляду на історію є конструювання певної “картини” чи “образу” історії з точки зору потреб сьогодення. Тому саме історіософія як інтуїтивно-глобальна конструкція бажаної моделі історичного процесу в цілому чи національної історії як його складової й здійснює цю прагматичну функцію. У свою чергу, таке звернення до минулого базується на специфічній ідеї зв'язку між минулим та сучасністю, коли сучасність вважається прямим

продовженням минулого; і минуле, у свою чергу, є такою причиною, наслідком якої обов'язково буде сучасність; якісь розриви тут не передбачаються» [3, с. 115].

Більше того, саме з консервативним напрямом історико-суспільної думки і, насамперед, творчістю його безсумнівного лідера В. Липинського, пов'язується найбільш послідовна реалізація ідеалу української пам'яті, яка, на відміну від звичайного вивчення минулого, завжди націлена на максимальний синтез традиції та сучасності, орієнтований на спрямованість у майбутнє. «Високе наукове значіння й велика притягаюча сила творів Липинського полягають передусім в гармонійному сполученні в них науково історичних дослідів над минулим з геніяльними філософічно-публіцистичними висновками. В усіх своїх науково-історичних працях про минуле України Липинський виступає не тільки яко історик минувшини, але й як історіософ, що ці науково історичні досліді над “мертвим” минулим оживляє промінням сучасного живого життя, роблячи з минулого яскраві висновки та “науку” (“лекцію”) для сучасного й для будуччини. А з другого боку свої філософсько-публіцистичні праці опирає Липинський не на безвідповідальні інтуїції, не на абстрактних і фантастичних міркуваннях, а на глибоким та всебічним дослідженні минулого. Історію Липинський зв'язує з сучасністю, в різних моментах історичного минулого України й інших країн, виявляє аналогії до сучасності й знаходить науку або пересторогу на майбутнє» [4, с. 236-237].

Як бачимо, уже в цій цитаті проглядає ототожнення упереджено ідеологічного повчання, – «науки» з власне науковим бачення історії України. Адже подібне зведення більш високо рівня абстракції, притаманного філософії історії (теорії історії) до схематизації історії саме за ідеолого-політичними лекалами, створення під приводом великого значення консерватизму для мобілізації нинішніх українців на звитягу у побудові власної держави, спрямовано на формуванні в історичній пам'яті певної «матриці» державотворення: «Для існування незалежної України необхідний

був додатковий стереотип чи матриця – ідея про те, що ми маємо право на державне існування, а будь-яке право підтверджується правом давнини, або ж традицією. Потрібна була ще одна схема української історії (окрім схеми М. Грушевського), яка б цю матрицю створювала, знову ж таки академічно і кваліфіковано. Проблемою українства на початок визвольних змагань 1917 - 1920 рр. стало те, що воно не мало цієї більш досконалої матриці, щоб зробити її інструментом індоктринації – оволодіння масами» [5, с. 21].

Причому, на превеликий жаль, в сучасній літературі, присвяченій історіософським аспектам творчості як народників, так і консерваторів від української історії, стало «правилом гарного тону» давати загальні оцінки творчості тих чи інших персоналій не звертаючись, або майже не звертаючись до ретельного аналізу змісту творів авторів, що стали об'єктом апології, чи навпаки, критичних зауваг. Внаслідок цього, самі постаті тих чи інших мислителів, що намагались активно впливати на історичну пам'ять українців, в наш час набувають відверто міфологічного забарвлення, перетворюються на своєрідні ідеологічні бренди, що вже мають дуже мало спільного з власними писаннями. «Одним з головних чинників цієї окремішності Липинського є месіянстична ідея, яка в його духовному складі займає дуже повадне місце. Під месіянізмом розуміємо назагал віру в окреме, незвичайно важне, тільки провидінням наперед визначене посланництво народу, який вважаючи себе носієм, має сповнити в історії людства точно означену ролю»» [6, с. 186].

Тому не має нічого дивного в тому, що багато сучасних фахівців, а ще більше заангажованих учасників політичного процесу в Україні, переймають розповсюджене в діаспорі ототожнення політики та історії, навіть не вбачаючи особливої шкоди в тенденційності запропонованих ними підходів, вважаючи, що ця упередженість навіть може бути корисною для сучасного державотворення.

Водночас, вкрай актуальним, я на мене, є ретельний перегляд деяких усталених штампів щодо доцільності максимальної ідеологізації історичної

пам'яті. Необхідно нарешті з'ясувати, чи пошуки «матриці» або «схеми» всесвітньої історії, яка видається бажаною для просвіщення українців окремим особам, справді відповідає завданням академічної соціології та завданням державотворення, чи ж звернення до традиції справді є достатнім підтвердженням нашого права на державність, а головною мобілізуючою силою для широкого загалу наших співвітчизників дійсно вступає «месіанізм провидіння».

Значною мірою саме внаслідок багаторічного створення собі кумирів серед вітчизняних заполітизованих істориків виникла парадоксальна ситуація: найбільш послідовній і справедливій критиці було піддано ідеї Д. Донцова значною мірою саме тому, що в жорсткій опозиції до його реакційної історіоміфології знаходився один з безсумнівних корифеїв історії України В. Липинський, який з консервативних позицій нещадно критикував донцовський ультра націоналізм. Але наскільки протилежними насправді були погляди цих двох непримиренних опонентів і чи не була їх взаємна затята полемічність викликана традиційним психологічним феноменом особливої ворожнечі політиків та політичних мислителів, що «грають на одному і тому ж ідеологічному полі»?

Як відомо, Д. Донцов намагався реконструювати українську ідентичність на засадах ірраціонального волюнтаризму в його найбільш екстремістській вождистсько-тиранічній формі, в зв'язку із чим також жорстко критикував так звану релігію розуму наших істориків позитивістів, зокрема М. Грушевського, яким, на його думку, бракувало релігійного запалу як необхідної передумови національно-визвольного гону. Саме тому «у системі чинного націоналізму особливо важила вимога “ілюзіонізму” – цілеспрямованого творення мітів... Характерною ознакою мітологічності мислення Донцова було маніхейське, чорно-біле бачення світу... Цей міт у Донцова, як і в інших націоналістів, ґрунтується на бінарній опозиції між ідеальним станом вільної та могутньої нації та її сучасним становищем, сприйнятим як рабство й занепад. Перед нами – синтеза трьох мітологем: а)

нації як організму, здатного хворіти, «хвилево завмирати» й гинути; б) відродження, або воскресіння; в) «золотої доби». За Донцовим, сучасна йому українська нація перебуває у передсмертному стані, але може відродитися до нового життя, якщо зуміє повернутися до своєї традиції» [7].

Причому, звертає на себе увагу те, що подібне трактування української історії як міфу дуже нагадує схеми, якими послуговуються прибічники української пам'яті як пригадування чи то цивілізаційного призначення, чи то містичної місійності, закладеній ще буцімто українськими засновниками не викривленого іудеями аутентичного християнства. Звідсіля і аналогії з міфом про біблійний Армагеддон – вирішальну битву Бога з дияволом в подобі Росії: «Міт останнього бою. Зняття всіх бінарних опозицій, про які йшлося вище, за Донцовим, настане в перебігу «останнього бою», коли Захід разом з Україною перемаже Росію, світогляд націоналізму візьме гору над ворожими йому світоглядами космополітизму, соціалізму та “провансальства”, Україна відродиться як велика держава, а владу в Україні і світі здобудуть представники вищої, лицарської породи людей» [7].

Все це, врешті-решт, неминуче приводить Д. Донцова до некритичної ідеалізації якщо не німецького націонал-соціалізму, то, принаймні, італійського фашизму в його найбільш екстремістській вождистсько-тиранічній формі, з яким він пов'язує надії на відродження Європи, до якої, на його думку, завжди цивілізаційно належала і Україна. Але проблема в тому, що цей етноекстремізм не тільки не формує історичну пам'ять як ідеал героїчного минулого, а навпаки, враховуючи сьогодишню чисельність представників російської меншини в Україні та рівень україно-російської метизації населення країни носить провокативно дезінтегруючий характер і пропонує приклади хибної героїзації української історії. «Етноцентризм сприяє штучному збереженню традиційного етнічного середовища, збіднює поступальний розвиток етносу, а також провокує внутрішні конфлікти. Саме історична пам'ять, якою можуть маніпулювати кон'юнктурно, може провокувати внутрішні конфлікти, бо поряд з необхідною позитивною

інформацією вона несе і ті міфи про героїчне минуле, які не завжди адекватно сприймаються в нових соціально-політичних обставинах. Тим більше, що часто те міфологічне «героїчне» минуле пов'язується з національною образою, а це не сприяє налагодженню добросусідських відносин між народами і навіть прискоренню необхідних соціально-політичних реформ» [8, с. 35]. Погодьтеся, з приводу даного пасажу важко щось заперечити.

Якщо ж говорити про історіософські погляди В. Липинського, то його доробку переважна більшість авторів, що досліджують його творчий спадок, дає позитивну оцінку як прикладу вдалої реалізації прогностичної функції всесвітньої історії, в контекст якої видатний український мислитель начебто вписує історію України (оцінка здобутків і прорахунків В. Липинського не як історика, а своєрідного соціолога-політолога, тема окремого дослідження). Ось лише один із типових прикладів подібної оцінки: «В українській політично-філософській думці кінця ХІХ – першої половини ХХ століття спостерігається своєрідне “згущення” історіософської проблематики. Найбільша кількість історіософських текстів, найбільше розмаїття концептуальних підходів, найбільший вплив на формування суспільно-політичної складової масових світоглядів дозволяє нам зробити висновок, що це був період найвищого злету української філософсько-історичної думки в модерну добу української історії. Серед найбільш яскравих творців історіософського знання цього періоду слід виділити М. Грушевського, І.Франка, Б. Кістяківського, Д. Донцова, Ю. Вассіяна, І. Мірчука, Ю. Липу, М. Хвильового, Є. Маланюка, В. Петрова. На тлі творчого доробку цих інтелектуалів ідеї Липинського виділяються своєю продуманістю, глибиною та оригінальністю» [3, с. 115-116].

В цій же статті В. Артюх намагається довести, що головною заслугою В. Липинського є обґрунтування значення традицій європейського консерватизму внаслідок спорідненості української історії із загальноєвропейською. При цьому відверто міфологічну структуру, на якій

базує свою філософію історії один з основоположників українського консерватизму, він визначає як «метафізику консервативного історизму»: «Цю “метафізику” консервативного історизму якнайкраще ілюструють погляди самого В. Липинського. Першоосновою його історіософської конструкції виступає концепт Землі. “Земля” є тим началом, в яку вкорінена історія певної спільноти. Національна психологія людини формується також під впливом географічного фактору» [3, с. 118].

З цього географічно детерміністичного міфу на думку автора цитованої статті і виводяться В. Липинським світоглядно-філософські узагальнення, які приводять його до так званого територіального патріотизму: «Землеробський спосіб існування робить людину залежною від “твердих законів землі”, які логічно не можуть бути обґрунтовані. Життя на землі, за В. Липинським, огорнене первинними ірраціональними бажаннями, які потім відтворюються як у повсякденному житті землеробського етносу, так і на рівні його політичних форм. Усвідомлення своєї єдності із землею-годувальницею, обов’язків перед нею є основою й національної ідентичності. Ідея землі має у своїй основі глибоке почуття органічної єдності нації, тому що все із землі виростає, проживає і в землю зникає. З органічною поєднаністю із землею виростає й любов до неї» [3, с. 118].

І далі: «Із потреб аграрного способу життя, на думку В. Липинського, органічно як зерно формує з себе корінь, стовбур, гілки і крону виростають соціальні групи (стани), що беруть на себе функції відтворення, організації, захисту та управління суспільством. Джерелом політичної влади у суспільстві є ті, хто володіє та обробляє землю – могутній хліборобський клас» [3, с. 118]. Як бачимо, і в даному випадку ми маємо справу з тим же баченням сучасного через міфологічні витoki роду, що і у прибічників українського Трипілля.

Водночас, із проведеного аналізу В. Артюх робить висновок про спорідненість концепції В. Липинського з традиціями модерного європейського консерватизму, який, на тлі кризи моделі космополітичного

глобалізму, має велике позитивне значення не тільки для Українського національно-державного відродження, а й відродження моделі держави-нації у світовому масштабі.

Насправді, якщо в даному випадку і можна говорити про спадковість з якоюсь європейською традицією, то традицією ультраконсервативною в стилі Р. Генона, М. Еліаде, Ю. Еволи, Ш. Мораса (який до того ж подібно до українського мислителя був переконаним монархістом). В. Липинський безумовно створив черговий міф української історії, що було обумовлено його прагненням до граничної її політизації, адже запропонована ним консервативна модель історії України, як і у попередніх випадках, спрямована на деформацію історичної пам'яті українців. Насамперед, це проявляється в тому, що попри критику поряд з москофільством так званого полонофільства, В. Липинський, який був етнічним поляком, у своїх програмних працях подає у явно викривленому вигляді історію українсько-польських стосунків за доби гетьманату. Особливо це стосується споминів українців про негативну роль Польщі, спрямовану на гальмування формування нашої державності. Про полонофільські погляди творця головного українського монархіста, зокрема пише І. Лисяк-Рудницький у статтях «Вячеслав Липинський», «Вячеслав Липинський: державний діяч, історик та політичний мислитель», «Політичні ідеї Липинського з перспективи нашого часу» у своїх двотомних «Історичних есе».

Відносно методологічних засад філософії історії В. Липинського, то він справді спирається на праці видатних європейських соціологічних мислителів, таких, як О. Конт, Г. Спенсер, Ж. Сорель, той же Ш. Морас та ін., що запропонували своє бачення механізмів самоорганізації всесвітньо-історичного процесу. Але найбільшою мірою для пояснення свого власного бачення системних рушійних сил всесвітньої історії, В. Липинський використав творчий здобуток відомого консервативного австрійсько-польського соціолога, економіста та юриста Л. Гумпловича. Очевидно, що фундатора українського консерватизму не міг не приваблювати в його творах

аналіз на стику загальної соціології, філософії історії, теорії держави і права та політичної історії, в контексті європейської консервативної соціологічної традиції. Самі назви деяких книг Л. Гумпловича говорять про їх актуальність для всіх соціально-політичних мислителів, які шукають шляхи здобуття незалежності та розбудови своєї держави. Перу цього, можна сказати, соціолога історії, крім всього іншого, належать такі праці як «Дослідження закону формування держави», «Загальне державне право», тощо. Тому далеко не випадково, що коли у другій главі своїх «Братів хліборобів» В. Липинський дає оцінку класиків соціологічної думки, зокрема О. Конта та Г. Спенсера, у розумінні ними універсальних «соціальних законів» він переважно спирається на оцінки саме Л. Гумпловича в його програмній праці «Засади соціології».

Що ж до розуміння рушійних сил історії самим В. Липинським, то тут він цілковито знаходиться під впливом ідей згаданого соціолога-консерватора, практично повністю переймає у Л. Гумпловича його теорію насильства як універсального «соціологічного закону» «для всіх часів і у всіх народів» у всесвітній історії. На основі цієї «теорії» вищезгаданий автор намагався будувати своє бачення всесвітньої історії від найдавніших часів до доби західного капіталізму (в тому числі і бачення витоків буржуазної приватної власності).

Тому не має нічого дивного в тому, що у своїй основній програмній праці «Листи до братів-хліборобів» основоположник українського консерватизму намагається подати цей концепт як загальноновизнаний і в соціології, і в методології всесвітньої історії: «Величезна більшість соціологів, правників та істориків головним фактором повстання державних організацій вважають мандрівку і розселення більше рухливих та активних людських громад і завойована ними, в наслідок тих мандрівок і розселення, громад більше пасивних, інертних... Придержуючись цього усталеного погляду, постараюсь заналізувати ті форми взаємовідношення, які

укладаються, в наслідок процесу розселення, між зайшлим, більше активним, і місцевим, більше пасивним, елементом [9, с. 211-212].

Насправді, описаний вище погляд майже дослівно повторює десятки аналогічних формулювань в працях такого ж етнічного поляка, яким був і сам В. Липинський, В. Гумпловича. Зокрема, в книзі «Дослідження закону формування держави», де цей автор на багатьох сторінках намагається довести ключову тезу про те, що історія людства не знає жодного прикладу, коли держава виникала без акту насильства одного племені над іншим, завоювання та перетворення на рабів більш сильним кочовим етносом більш слабкого осілого населення.

Водночас, слід зазначити, що подібне бачення «логіки історії» далеко не було усталеним навіть в ті складні часи, коли після Першої світової війни вже назрівала нова світова воєнна катастрофа ще більшого масштабу. Навпаки, переважна більшість неупереджених дослідників всесвітньо-історичного процесу і тоді категорично відкидало пояснення механізму формування державності через насильство. Сам Л. Гумплович у своїх висновках спирається на праці своїх попередників, зокрема Є. Дюринга, а також описуючи становлення модерних Австрії та Німеччини в процесі нескінченних військових конфліктів, скоріше за все використовує роботу Ф. Енгельса «Роль насильства в історії». Але сам Ф. Енгельс піддає ці ідеї справедливій критиці, зокрема в главі під назвою «теорія насильства» знаменитого «Анти-Дюрингу» він неодноразово зазначає, що для реалізації схеми так званого зовнішнього насильства нападники вже повинні знаходитись на рівні розвитку економіки, достатньому щоб вести успішне загарбницьке завоювання, а підкорені повинні мати достатні засоби праці і навички для того, щоб їх можна було використовувати у якості рабів.

Крім того, підкорені пасивні «елементи» вже мають знаходитись на такому рівні розвитку продуктивних сил, який би дозволяв їм не тільки самим прогодуватись, а й забезпечити і своїм завойовникам додатковий продукт, достатній для їх утримання. Врешті-решт, постійно наголошуючи

на ролі так званих продуцентів та креативності хліборобського класу, це визнає і сам В. Липинський, який навіть неодноразово зазначає, навіть згадуючи, К. Маркса, що економіка тут має першість на політикою, в тому числі політикою завойовницькою (та і сам Л. Гумлович не може повністю ігнорувати означених факторів, що робить його роботи змістовно вельми непослідовними).

На мій погляд, не тільки хибно, а й небезпечно з точки зору формування національної ідентичності та пам'яті, що навіть такий відомий дослідник творчості нашого видатного консерватора як К. Галушко, справедливо зазначаючи існування домінуючого впливу на історіософське бачення В. Липинського праць Л. Гумпловича («якщо говорити про вплив Гумпловича на Липинського, то їх погляди на природу держави та суспільства майже тотожні» [10, с. 359]) і навіть порівнюючи їх ідеї, не проводить аналізу реальних причин цього впливу і свідомої орієнтації ідеолога «трудового монархізму» на ідеї польського правознавця та соціолога. [10, с. 360-363].

В чому ж полягає таємниця того, чому В. Липинський притримується подібних вельми вразливих з точки зору історичної науки поглядів? До певної міри, мабуть, це можна пояснити тим, що «самостійник» і «державник» В. Липинський прагнув концептуально обґрунтувати саме те, що проповідував у політичній полеміці, а саме право українців відстояти своє право на власну державу за допомогою зброї.

Але справа в тому, що якщо уважніше придивитись до писань того ж Л. Гумпловича, які слугували В. Липинському за методологічний дороговказ, то за рядками нескінченних апеляцій до об'єктивних соціологічних законів всесвітньої історії починає проглядати відверто колоніальне спрямування його «теорії насильства». Адже він не просто вважає насильство головною рушійною силою історії (як тут не згадати В. Леніна з його тезою про те, що революції, які трактуються як диктатура і, насамперед, збройна боротьба, – «повивальні бабки історії»). На відміну від того ж Є. Дюринга, Л. Гумплович,

по-суті, оцінює як прогресивну силу насильство не внутрішнє, міжкласове, а зовнішнє – міжетнічне, причому загарбників і колонізаторів він оцінює як силу прогресивну, державотворчу, а поневоленних, відповідно – інертну, не здатну до державотворення масу, яка в душі створеного завойовниками і, до речі, давно спростованого історичною наукою, явно вигаданого для виправдання того ж загарбництва самими загарбниками норманського міфу, мало не запрошує своїх «покровителів» і «хазяїв» на царювання, мовляв приходьте і правте нами». Наведемо один із типових фрагментів вже згадуваної праці «Засади соціології», який явно надихав В. Липинського: «Окрім ознаки панування, – і саме меншості над більшістю, – є ще інша ознака, що характеризує природу держави, ознака, яка досі не була помічена професорами державного права, хоча вона має місце завжди і скрізь за будь-якої організації панування. Ми вбачаємо етнічну різнорідність (*etnische Heterogeneita*) пануючих та підвладних... Ніколи і ніде держави не виникали інакше, як завдяки поневоленню чужих племен одним чи декількома союзними племенами» [11, с. 185]. Звертає на себе увагу і те, що польсько-австрійський соціолог та історіософ підкреслює різницю за етнічною ознакою між колонізаторами «державниками» та колонізованою челяддю, до якої, зокрема у давній Русі, зараховувалось залежне населення (смерди, холопи тощо), що у версії соціолога говорить про поділ на активний та і пасивний елемент історії.

Доводиться визнати, що спираючись саме на писання Л. Гумпловича В. Липинський намагається далі розвивати і поглиблювати тезу щодо фактичної тотожності імперіалізму та державотворення у всесвітньої історії. Запозичивши у свого співвітчизника ідею поділу етносів у світовій історії за ознаками їх схильності до імперіалізму, або, навпроти, пацифізму, український консерватор для більшої наочності використовує особливу символіку. Він визначає номадів як «жовтих», а осілих миролюбних «бездержавників» у якості умовно «чорних», та на багатьох сторінках другої методологічної глави своєї книги (про закони еволюції всесвітньої історії)

намагається описати процес всесвітнього державотворення як підкорення цими «жовтими» аристократами-прибульцями представників автохтонного етносу – «чорних» та наступної асиміляції «жовтих» цими «чорними» (тобто корінним населенням) та створення завойовниками держави на чужій території [9, с. 113-286]. Ось як, зокрема, описує В. Липинський типологічні характеристики так званого державотворчого елементу у «Братах хліборобах»: «Класократичні жовті весь час живуть ідеєю війни. Вони не вдають, що не бачать в людині побіч добра, так само як і добро, вродженого їй зла. І кладучи в основу свого Думаня і поступованя факт неминуче існуючої в світі боротьби, вони що боротьбу намагаються зробити шляхотною, ублагородшоючою, творчою. До війни вони себе виховують; до війни прилажена вся їх залізною дисципліною і пошаною до авторитетів спаяна громадська організація; їх лицарський закон — це закон війни і вони його придержують не тільки в часі миру, але перш за все в часі війни» [9, с. 232].

Звичайно, «з барського плеча» задля традиційного «освіження крові» загарбники можуть зрідка приймати до своїх лав найбільш лояльних і здібних: «Жовті класократичного типу в порівнянні з чорними знаходяться завжди в великій меншості і в боротьбі за владу, як було сказало, рахують тільки на себе, на силу своєї організації. Тому до своєї організації вони приймають тільки таких чорних, що по своїй високій громадській моралі виказали себе достойними бути в її рядах, що їх не зрадять, на кого можна вповні покластися. Вони бережуть лицарську честь і право носити зброю, яке єсть правом лицаря, вони не поширюють на всі» [9, с. 234].

Але з якою метою В. Липинський не тільки підтримує ідею державотворення через колонізацію, а на багатьох прикладах (здебільшого підтасованих) «з усіх часів і у всіх народів», включаючи добу Античності та Новітню історію латиноамериканських країн, намагається переконати читача в її істинності та універсальності? Доводиться визнати, що спираючись на «основний соціологічний закон» Л. Гумпловича, український мислитель

польського походження намагався так чи інакше ствердити особливу державотворчу місію польської шляхти в розбудові української державності, явно залишаючи в тіні велику кількість епізодів її агресивного руйнівного впливу на Україну з чіткою метою зупинити або, хоча б, загальмувати і взяти під свій контроль становлення української державності (не випадково низка програмних праць історика-консерватора була надрукована польською мовою).

Очевидно, В. Липинський фактично під «жовтими», які мали право на насильство по відношенню до місцевого українського «плебсу» або «охлосу» – «пасивної маси» українців, розуміє не стільки спольщену українську шляхту, яка справді активно вливалась у ряди магнатів Речі Посполитої і часто вважала її своєю *alma mater* – матір'ю годувальницею», скільки українізовану польську шляхту, яка, покинувши розбещену демократією та охлократією свою колишню батьківщину, осіла на теренах України, утворила провідну верству, що не просто заснувала разом з частиною козаччини українську державу, а відіграла у цьому процесі провідну роль.

Більше того, автор, що претендує на єдино вірну версію часів гетьманщини (та ще з абсолютним некоректним посиланнями на М. Грушевського, якого В. Липинський, як і Д. Донцов, називав своїм учителем), в іншому місці свого консервативного маніфесту стверджує, що на підставі свого ієзуїтсько-шляхетського виховання» сам Б. Хмельницький належав навіть не до пропольської, а саме «польської українізованої шляхти»: «Коли б на чолі повстання проти польської Річпосполитої не станула була польська українізована шляхта типу самого Богдана Хмельницького (“він виріс і обертався в кругах езуїтсько-шляхецьких, польських або спольщених, в сфері їх ідей” — пише проф. М. Грушевський в своїй великій “Історії України” т. VIII, ч. III, ст. 127 – даючи цю характеристикою цінний причиною до зрозуміння психології Великого Гетьмана, вихованого в поняттях тодішнього пануючого класу), і аналогічна шляхті по свому матеріальному стану і класовій психології – отже найвища

тоді між Українцями по свому соціальному становищу – городова реєстрова козаччина, а повстали були самі селяне під проводом тодішньої місцевої інтелігенції, то не було б України, а була б Польща дійсно від моря до моря» [9, с. 259].

Але, найбільша шкода для неупередженого формування історичної пам'яті поколінь українців полягає навіть не в тому, що автор, якому проспівані численні панегірики практично в усіх наукових роботах і українських підручниках з історії України та української суспільно-політичної думки, зараховує державотворчий український елемент виключно до земельної аристократії пропольської орієнтації – «слуг магнатів». І навіть не те, що, за цією версією саме польська шляхта виявляється головною діючою особою української національно-визвольної боротьби. Найбільш шкідливою є теза саме про по-суті руйнівну роль низового козацтва та селянської маси, яка лише шкодила здобуттю державності. (Вже не кажучи про такі «дрібниці» як заява, в дусі скоріше навіть не консерватизму, а російського реакційного «охоронництва» начебто інтелігенція як особливий соціальний прошарок, що відстоює ідей демократії, соціальної рівності і справедливості виступає як руйнівна ворожа сила, що прагне пустити процес набуття державності хибним шляхом).

Ось короткий виклад цього абсолютно антиісторичного трактування української історії: «Відомо, яку ролю відіграли на Україні в XVII ст. слуги магнатів, що репрезентували тут польську державну владу. Вони найбільше завзято поборювали місцеві аристократичні, власновладні, державно і національно творчі тенденції зсілої земельної козаччини, найславнішим і типовим репрезентантом якої став власник Суботова Хмельницький. І коли ці слуги магнатські були переважно покодженя місцевого (напр., адміністрація і міліція в маєтках кн. Яреми Вишневецького), то на чолі козаччини, що боролась за визволення України, станула в більшості шляхта польська і прибувша сюди з північно-західних земель шляхта українська, одна і друга типу лицарсько-хліборобського, яка, осівши на сталі в степовій

козацькій Україні, взяла в свої руки провід в боротьбі за відділення своєї нової батьківщини од метрополії. Але тоді ця прибувша шляхта застала вже на Україні хоч невелике, але созвучне їй місцеве аристократичне козацьке ядро, біля якого розпочалась її надзвичайно швидка територіяльна і національна асиміляція. Витворена в той спосіб козацька лицарсько-хліборобська земельна класократія в своїй боротьбі на три фронти: зі степовим охлократичним руїнником, зі здемократизованим метропольним польським визискуючим державним апаратом, і з розкладовою діяльністю власної демократії – змогла великим героїчним зусиллям за Гетьмана Богдана утворити дійсну, реальну Україну» [9, с. 251].

Але й це ще не все. Фактично В. Липинський висловлює абсолютно провокативну тезу про те, що «інертні та пасивні маси» українського народу не тільки були антидержавною силою за часів Хмельниччини та пізніше, гайдамаччини, а навіть діяли проти частини козацької старшини, що поступово перетворювалась на земельних магнатів і українізованої шляхти під навіщуванням і безпосереднім керівництвом російських імперських агентів. «Повстання колоніальних пасивних мас, під проводом спекулюючих на цих масах місцевих розпорощених демократичних груп, скрізь і завжди звертається вкінці не проти метрополії, а проти місцевих «панів», тобто як раз проти тих класів, з яких може витворитись перший і необхідний для існування нації, консервативний національний клас. Воно заганяє ці зародки власної національної аристократії назад в обійми метрополії і в той спосіб нищить в корінню можливість перетворення колонії в незалежну національну, державу. Провокаційні повстання пасивних мас проти місцевих вищих класів, які часто роблять метропольні уряди, щоб власне знищити серед цих класів зародки державно-національного сепаратизму, служать найкращою ілюстрацією до цього факту. Ніщо так основно не підрізало козацьку Українську Державу і не поробило з козаків вірних підданих Царя, як повстання черні проти старшини під проводом ріжних місцевих демократичних «патріотів» – повстання, які провокувала Москва. Ніщо так

не пхнуло в обійми Росії польсько-українську правобічну шляхту, як гайдамацькі повстання, організовані російськими агентами. Ніщо так не перетворило сепаратистичну західно-галицьку польську шляхту в більших приклонників Австрії, як західно-галицька різня, яку руками польського селянства справив цим польським сепаратистам австрійський уряд. Думаю, що заслуги сучасної української соціалістичної і «патріотичної» демократії в ділі знищення України і загнання назад в Росію та Польщу місцевих державно творчих, по свому вихованню російських та польських елементів, що почали саме українізуватись – будуть ясно видні нашим нащадкам, коли тільки не вдасться возстановити того, що ця демократія своїм повстанням проти Гетьманської Української Держави зруйнувала [9, с. 172].

В світлі нагальної потреби формування історичної пам'яті українців з урахуванням українофобської традиції, яку займає переважна більшість російських істориків і політологів, важко не погодитись з фахівцями, які звертають увагу на вплив на В. Липинського російської консервативної думки, яка завжди мала шовіністичний ухил, що аж ніяк не могло піти на користь В. Липинському ані як історика, ані політичному мислителю. Між іншим, і те що за Л. Гумпловичем та В. Липинським державну еліту завжди утворюють саме завойовники, також цілком співзвучне з євразійськими мареннями російських реакціонерів від історії та має виразну експансіоністську імперську налаштованість.

В. Липинський ніби не підозрює про існування загальновідомих уже за його часів історичних фактів, які свідчать про те, що зовсім не належність Богдана Хмельницького до українізованої польської шляхи була для нього головною спонукою для того, щоб очолити антипольські повстання. Навпаки, саме занадто сильна прив'язаність до польського культурного і державного життя (також певні сподівання на підтримку з боку Польщі у разі необхідності воєнного протистояння з Османською та Російською імперіями), насправді багато в чому завадили Гетьману здобути рішучу і остаточну перемогу над поляками. Це проявилось у тому, що після своїх

блискучих перемог над насланими польським королем для приборкання непокірних козаків воєнними експедиціями, докладно описаних українськими та зарубіжними істориками, Б. Хмельницький справді не наважився (чи не захотів зі стратегічних міркувань) перенести бойові дії на територію агресора та підписав з Польщею угоди, які далеко не в усьому відповідали українським національним інтересам (втім, тут Гетьман був вимушений рахуватись з надзвичайно складними реаліями тогочасної України, і зовнішньополітичною ситуацією, які аж ніяк не сприяли збільшенню потенціалу обороноздатності його війська).

І хоча, звичайно, не можна заперечувати, що траплялись непоодинокі випадки участі польських шляхтичів у козацькому русі, а також відбулось спольщення значної частини козацької старшини, історіософська схема В. Липинського, згідно з якою народні повстання українських козаків проти своїх поневолювачів фактично оголошуються ним спровокованими зовнішніми ворожими силами за допомогою українських запродавців Москві руйнівними антидержавницькими бунтами.

В. Липинський безумовно ігнорує, або навіть намагається подати у викривленому світлі той факт, що у процесі боротьби за державність саме Польща, реакційні елементи якої за останні роки вже не раз демонстрували про своє прагнення до реваншу і перегляду на свою користь українсько-польського кордону, виступала головним колонізатором і воєнним ворогом України. А також, що нещадна експлуатація польськими панами закріпачених ними українських селян була головною причиною численних повстань українського народу проти польської шляхти, яка прагнула остаточно колонізувати нашу країну.

А згідно усталеній в українській історії думці, блискуче описаний в поетичній формі Т. Шевченком у поемі «Гайдамаки» гайдамацький рух був зовсім не бунтом керованих російською агентурою декласованих елементів, як пише В. Липинський, а широким соціальний рухом селянства, спрямованим проти гніту польських і українських феодалів. Причому знов

таки, на протилежність до історичного пасквіля найвидатнішого українського історика консерватора, польські або полонізовані українські шляхтичі були не головними українськими державниками, а переважно носіями національно-релігійного гніту та військових каральних операцій. А тому немає нічого дивного, що основною масою повстанців, виступи яких носили і яскраве антикатолицьке національно-релігійне забарвлення, були кріпаки, селяни, яким загрожувало покріпачення, сільські наймити, а також міська біднота, а їх загопи нерідко очолювали саме козаки.

Полонізовані ж козаки, що походили з давніх українських родів (Вишневецькі, Потоцькі, Чорторійські, Любомирські та інші), що справді перетворились на справжніх магнатів разом з польськими загарбниками, знов таки боролись не за визволення України, як це трактується за В. Липинським, а переважно прагнули розширювати свої володіння і керувати всім життям країни. Причому, ізольовати лівобережну Україну, від лівобережній території, де ще зберігався інститут гетьманства, полонізованій українській і польській шляхті, справді активно допомагала Росія.

Після такого короткого огляду стає зрозуміло, чому вищезгадані і розлого процитовані фрагменти в своїй книзі «Листи до братів-хліборобів» В. Липинський подає лише у зносках і петитом. Надто вже антиукраїнською виглядає подана ним у стислому вигляді цивілізаційно-типологічна оцінка ініціаторів та головних діючих осіб української національної революції ХУІІ-ХУІІІ століть.

Нарешті, із проведеного аналізу стає зрозумілою і апеляція В. Липинського до родового міфу. Адже, виходячи з його міркувань про всесвітню історію як споконвічне підкорення «жовтими» «чорних», не може не виникнути логічне запитання: чим, власне, обумовлений поділ первісних людських спільнот («первісної орди») на інертні та активно войовничі з наступним його збереженням протягом всієї людської історії? Єдине пояснення, яке вдається знайти – соціал-дарвінізм. Не випадково, учитель В. Липинського Л. Гумплович прямо звертається до расової «теорії», зокрема

підкреслюючи, що кожна соціально-державна спільнота фактично поділяється на расу панів і расу рабів. Докладному обґрунтуванню цієї тези він присвячує свої праці «Раса і держава», «Боротьба рас». Навіть у своїх «Основах соціології» цей апологет військової експансії як головного рушія історичного розвитку в дусі того часу десятки сторінок присвячує обґрунтуванню расової теорії, багато в чому співзвучній писаннями відомого геополітика Ратцеля, який у своїх роботах саме з соціал-дарвіністських позицій розвивав ідею універсальної боротьби за «життєвий простір».

Отже, ми знову повертаємось до вже розглянутих вище у прибічників прадавнього походження України тверджень про існування «генетичних кодів» або колективних архетипів первісного роду, тощо. Більше того, саме звертання В. Липинського до символіки «жовтих» і «чорних» також набуває вельми зловісного расового відтінку. Адже жовтий колір в багатьох релігіях і культурах світу є священним, зокрема в християнстві уособлює – Бога Сина, а наш адепт аналізу історії через консервативну призму, як водиться, був глибоко віруючою людиною. Що ж до «чорних», то це зазвичай символ приречених бути обслугою «сильних світу цього», чорноробочими націями. З'ясовується, що фактично методологія, до якої апелює і В. Липинський і Д. Донцов попри їх взаємну нетерпимість, однакова: на ідеї кровної спорідненості роду (так званій єдності раси) базується як первіснообщинний устрій, так і модерна українська спільнота.

Можу лише знову наголосити: дуже дивним виглядає, що переважна більшість дослідників не бачать підводних каменів в історіософії В. Липинського навіть у тих випадках, коли йдеться про відверто сумнівні його оцінки базових ідентичностей українського етносу, що зародились з давніх давен і постійно ретранслюються в майбутнє. Наприклад, Л. Костюк у публікації «Індивідуалізм української ментальності: проблема ідентичності і культурна традиція», що явно спрямована на виявлення так званих архетипів української історичної пам'яті, посилається на міркування В. Липинського з приводу індивідуалізму українців як на незаперечний авторитет:

«В. Липинський основною рисою ментальності українців уважав індивідуалізм, але наголошував більше на недостатній здатності до підпорядкування, тобто стихійному нахилу до всякого індивідуалістичного анархізму і різної “отаманщини”... Ця ментальна хиба, на думку В. Липинського, корениться глибоко в нашій історії... Як стверджує автор, це егоцентризм, що веде до недостатньої дисциплінованості, до неповаги, до невміння створити і шанувати свою владу, до фантастичного гасла “України без влади і підвладних”... В. Липинський відзначає, що брак волюнтаризму в Україні доповнений ще й поширенням “соціального фаталізму”, тобто віри в автоматичність поступу. Так, наприклад, переконання, що “український народ має прекрасну мову, чудову пісню, багату територію” породило ілюзію, що “при неминучій перемозі світової демократії витворять вони автоматично українську націю і дадуть їй власну державу”... Тобто наявна величезна перевага ендотимного тла над інтелектуальною надбудовою, яку вчений ставить у залежність від зв'язку із землею. Також дослідник наголошує на “романтизмі”, який швидше розуміє як ілюзіонізм, утопійне мрійництво, своєрідну втечу від світу та докоряє, що в нас немає скристалізованої віри в конкретну ідею, яка вимагає своєї реалізації – ціною зусиль, а іноді й жертв» [12, с. 87].

Авторку, яка переконана, що давня приказка: «Де два українці, там три гетьмани» трансформувалася в нову: «Де два українці, там три партії» і «має під собою твердий етноментальний фундамент» очевидно не бентежить, що В. Липинський дає відверто зневажливі оцінки українцям фактично ототожнюючи «індивідуалізм» українців з анархізмом, причому не у соціологічному сенсі цього поняття, пов'язаного з ідеєю самоорганізації поза впливом централізованої держави, а саме як тотальної нездатності до державотворення, зрозуміло без допомоги ззовні вольових, позбавлених зайвого романтизму, не мрійливо утопічних, а прагматично пов'язаних із українською землею, представників польської шляхти.

А дехто М. Гурик у статті «Концепція еліти В. Липинського: аналіз і перспективи» навіть пов'язує поразку Помаранчевої революції та відсутність в сучасній Україні державотворчої еліти, знов-таки, з буцімто неврахуванням порад В. Липинського у формуванні української еліти, яка радикально відрізняється від пропагованої М. Грушевським інтелігенції, що мовляв, на рівні підсвідомості у власній історичній пам'яті завжди схильна до все того ж романтизму та позбавлена почуття дійсності: не вміє відрізнити бажане від можливого. «Тому живуть вони найбільше фантастичними утопіями якихось “Україна без влади і підвладних”, “якихось соціалістичних і націоналістичних ельдорадо”. Здійснитися ці ельдорадо мають самі й автоматично мають вони зайняти місце тієї живої і реальної, дійсної України» [13, с. 409].

Нарешті, Н. Левченко при порівнянні творчості двох відомих ідеологів українського націоналізму явно надає перевагу В. Липинському як серйозному науковцю по відношенню до публіциста та ідеолога Д. Донцова. При цьому вона фактично визнає, що концепція В. Липинського також страждає на антиісторичність та міфологічність, виправдовуючи це тим, що мовляв, зате він досягає важливих ідеолого-політичних цілей, культивує ідею українського державництва. «В. Липинський, – підкреслює Н. Левченко, – до останнього залишався науковцем, що намагався підвести раціональні підвалини під політично заангажовані висновки. Тільки остаточна втрата об'єктивних орієнтирів поставила перед ним сумну дилему: або визнати державну ідею мрією, нездійсненою за сучасних йому обставин, або звернутися до інших – позанаукових – інструментів обґрунтування власної державницької теорії [14].

Вдумаємось, авторка погоджується із тим, що історичну пам'ять можна творити на основі мрій про бажане, фактично ціною ігнорування дійсного реальної історії української державності. Насправді, нав'язування історичній пам'яті стереотипів ультраконсерватизму аж ніяк не сприяє вирішенню цього завдання!

У підсумку не можна не згадати однієї з дуже небагатьох об'єктивних оцінок відвертої тенденційності в творах В. Липинського, спрямованої на деформацію української пам'яті шляхом імплантації в неї хибного уявлення про нездатність українців побудувати власну державу не просто без допомоги, а й провладу з боку польської шляхти. Йдеться про статтю доктора філософських наук П. Кралюка у рубриці *Ukraine Incognita* газети «День» «В'ячеслав Липинський: від “хлопомана” до “хлопофоба”». Автор справедливо зазначає, що і українському питанні В. Липинський значною мірою сповідує погляди «кресового поляка», землевласника української землі, який, внаслідок свого католицького віросповідання не маючи особливих перспектив для кар'єри в Російській імперії скоріше сповідує пропольські, аніж проукраїнські місцево патріотичні погляди, намагаючись у прихованій формі прищепити українцям уявлення про свою незамінність в українському державному житті. «Однак у трактуванні національної держави існувала проблема: хто кого творить – держава націю чи, навпаки, нація державу. В. Липинський дає однозначну відповідь: без держави немає нації, саме держава в націотворенні відіграє основну роль. Народ же – це лише “етнографічна маса”, яку треба організовувати з допомогою держави. Фактично тут (хай у дещо прихованій формі) вимальовувалася наступна схема: провідна верства, власне польська шляхта, має організувати з допомогою державних структур (практично насильницьким шляхом) “недисципліновану” (анархічну!) й пасивну українську етнографічну масу. Звісно, провідна верства повинна займати не просто керівне, а й привілейоване становище та мати узаконену монополію на державну владу. Всі ж інші верстви не повинні на це претендувати. Їхнє функціонування має здійснюватися в чітко визначених межах. На чолі ж держави повинен стояти монарх – своєрідний арбітр між станами» [15].

І хоча, на мій погляд, автор дещо спрощує соціологічний аспект концепції В. Липинського, позаяк його класократична, модерно корпоративна модель української державності не зводиться до ідеалу

станової середньовічної Польщі, а має свої витoki в творах таких видатних мислителів як В. Парето, Ж. Сорель, К. Мангейм, О. Шпенглер. І, тим більше, концепція гетьманської монархії, нав'язана англійською (Т. Карлель та Е. Берк) та французькою (Ш. Морас, Ж. де Мейстр) соціологічно-політологічною думкою, не є лише апеляцією до польського монархічного досвіду (який сам В. Липинський піддає критиці). Не випадково, український історик постійно звертається до ідеї бонапартизму, втіленням якої, по-суті повинно стати гетьманство у формі національної диктатури [16].

В даному випадку якраз правий К. Галушко, який також вважає, що консервативні соціологічно-історичні ідеї В. Липинського, попри їх авторитарну спрямованість, навіть містять антитоталітарний потенціал: «Відповідь консерватизму на проблеми доби містила ідеї елітаризму, авторитаризму, ієрархії, відновлення традиційних цінностей, корпоративізму, який пропонував ідею відмову від класової боротьби за рахунок солідарності робітників у професійних групах. Консерватори намагалися відновити стани-корпорації, які б захищали громадянське суспільство у ролі посередника між державою і народом, – тобто консерватизм становить опозицію тоталітарній державі» [10, с. 363]. Втім, ідеолого-міфологічна упередженість і тут завадила польсько-українському мислителю досягти того рівня аналізу подібної проблематики, який ми зустрічаємо в «Класократії» М. Ціборського, «Національному солідаризмі» П. Боярського (Й. Бойдуника) та «Теорії нації» В. Старосольського» [17].

Але, глибокий трагізм полягає в тому, що і заяви щодо тенденційності і навіть антиукраїнської спрямованості власне історичних поглядів згаданого українського консерватора, як незаперечно свідчить попередній аналіз, також справедливі, а з точки зору нагальності очищення нашої історичної пам'яті від реакційно-міфологічних напластувань, є вкрай шкідливими.

В тому числі, запозичена у Ш. Морраса та Т. Карлейля ідея спадкового українського монархізму в стилі британської традиції збереження спадкових середньовічних титулів була вигадана В. Липинським і обстоювалась у суто

історичному творі «Україна на переломі (1657-1659)» в першу чергу задля протиставлення української еліти вільному низовому козацтву.

Адже якщо домінуюче етнічні українці відіграли велику роль у створенні Запорізької Січі як синоніму української держави, стає очевидною відверто позаісторична «концепція» провідної ролі у заснуванні України польською шляхтою, – так званими жовтими прибульцями. Насправді, попри існування і поступове поглиблення протистояння рядового козацтва і старшини, за своїм звичаєвим правом Січ явно належала до варіанту воєнно-демократичного устрою. Про що свідчить і традиція символічного триразового відмовляння Гетьмана від своєї посади, і посипання голови попелом і піском для того, щоб не зазнавались. Сама ж старшина, від кошових до Гетьмана, як відомо обиралась на зібранні війська, яке зазвичай відбувалось два-три рази на рік. Крім того, кожен козак міг склити позачергову Раду «у будь-який день з будь-якого приводу» [18, с. 73]. Вже не кажучи, що інститутом стримування старшини від узурпації влади була «Чорна рада», яка проводилась без участі козацької верхівки, «рішення якої старшина мусила беззаперечно сприймати, бо інакше вибухало повстання» [18, с. 77]. Як відомо, на противагу міфу спадкового монархізму, виборна процедура призначення Гетьмана була передбачена і знаменитим проектом державного врядування, що отримав назву «конституція П. Орлика».

Із проведеного аналізу можна зробити наступний висновок: на превеликий жаль, описаний вище культ архаїчного минулого побудований на граничній його містифікації внаслідок намагання трансформувати власну історичну пам'ять на засадах містифікованої «героїчної давнини» лише найбільш рельєфно, у гранично неприхованій, доведеній до гротеску, формі висвітлює відверту міфологічність і тенденційність, нерідко притаманну історіософським підходам визнаних українських фундаторів модерної української історії з консервативного крила, ідеї яких сьогодні здебільшого розглядаються як істина в останній інстанції. Хоча попри свою позірну

агресивну протилежність комунізму та ліберал-екстремізму, українські історики консерватори, часто-густо, пропонують формат історичної пам'яті, абсолютно неприйнятний саме з точки зору успішності подолання Україною свого, фактично, неокolonіального статусу шляхом створення форми державного правління та політичного режиму авторитарно-мобілізаційного типу.

Список використаних джерел та літератури

1. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної нації XIX-XX століття. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
2. Ионин Л. Апдейт консерватизма. Москва: Высшая школа экономики. Москва: Изд. дом Гос. ун-та «Высшей школы экономики», 2010. 304 с.
3. Артюх О. Консервативна історіософія В'ячеслава Липинського. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/7186/1/Lupunskyi.pdf;jsessionid=40019B74C33E6228196F1EF23C669E1F>
4. Заїкин В. В'ячеслав Липинський як історик. *В'ячеслав Липинський та його доба: наукове видання*. Київ-Житомир, 2008. С. 236-250.
5. Галушко К. Дмитро Дорошенко. Людина між історією і політикою. Передмова. *Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923 рр. В 2-х т.: Документально-наукове видання*. Київ: Темпора, 2002. С. 3-25.
6. Мірчук І. Месіянізм Липинського. *В'ячеслав Липинський та його доба: наукове видання*. Київ-Житомир, 2008. С.186-190.
7. Зайцев О. Націоналізм Дмитра Донцова як мітологія й «ерзац-релігія». *Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис*. URL: <http://uamoderna.com/md/236-236>
8. Феномен нації: основи життєдіяльності. Київ: Товариство «Знання», КОО, 1988. 264 с.
9. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ-Гарвард, 1995. [1926]. 470 с.
10. Галушко К. Європейський контекст соціально-політичних ідей В'ячеслава Липинського. *В'ячеслав Липинський та його доба: наукове видання*. Київ-Житомир, 2008. С.357-375.
11. Гумплович, Л. Основы социологии. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 368 с.
12. Костюк Л. Індивідуалізм української ментальності: проблема ідентичності і культурна традиція. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/5945/1/23.pdf>
13. Гурик М. Концепція еліти В. Липинського: аналіз і перспективи. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/20261/1/Концепція еліти В. Липинського аналіз і перспективи.PDF](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/20261/1/Концепція_еліти_В._Липинського_аналіз_і_перспективи.PDF)
14. Левченко Н. Українська державна ідея у творчості В'ячеслава Липинського та Дмитра Донцова. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/1/15.pdf>
15. Кралюк П. В'ячеслав Липинський: від «хлопомана» до «хлопофоба». URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/vyacheslav-lipinskij-vid-xlopomana-do-xlopopofoba.html>
16. Шморгун, О. Креативний потенціал концепції В. Липинського: політико-соціологічний вимір (Частина 1). *Дискуссионный клуб «Саммит»*. URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/2960>

17. Шморгун, О. Креативний потенціал концепції В. Липинського: політико-соціологічний вимір (Частина 2). *Дискуссионный клуб «Саммит»*. URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/2961/>
18. Мицик Ю. А., Плохій С. М., Стороженко І. С. Як козаки воювали: Історичні розповіді про запорізьке козацтво. Дніпропетровськ: Січ; Київ: МП «Памятки України», 1991. 302 с.